

Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini

Andrić, Josipa

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:373264>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Hrvatskog jezika i književnosti

Josipa Andrić

Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini

Diplomski rad

Izv. prof. dr. sc. Ivan Jurčević

Osijek, 2011.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	3
1. UVOD.....	4
2. OPĆENITO O JEZIKU.....	6
2.1. Standardni jezik.....	6
3. HRVATSKI JEZIK.....	6
3.1. Položaj i im.....	6
3.2. Oblikovanje hrvatskog jezika.....	7
3.3. Hrvatski standardni jezik.....	7
3.4. Hrvatski jezik – poseban slavenski jezik.....	8
3.5. Stoljećima osporavan.....	8
4. BOSNA I HERCEGOVINA.....	9
4.1. Položaj.....	9
4.2. Jedna država – tri jezika.....	9
4.3. Jezično pitanje.....	10
4.4. Jezična obilježja u Bosni i Hercegovini.....	11
4.5. Službeni jezici.....	12
4.6. Povijest jezika Bosne i Hercegovine.....	12
4.6.1. Početak slavenskih jezika u Bosni i Hercegovini.....	13
4.7. Novija povijest jezika Bosne i Hercegovine.....	14
4.8. Književnost.....	14
5. HRVATSKI JEZIK U BOSNI I HERCEGOVINI.....	15
5.1. Stanje hrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini.....	15
5.1.1. Današnja jezična situacija.....	19
5.2. Hrvati u Bosni i Hercegovini.....	20
5.3. Ime Hrvata.....	20
5.4. Religija Hrvata u Bosni i Hercegovini.....	21
5.5. Utjecaji povijesti na hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini.....	21
5.6. Jezik u Bosni i Hercegovini – danas	22
5.7. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini s obzirom na njegov zakonski i stvarni položaj u društvu.....	22
5.8. Udžbenici hrvatskog jezika za osnovnu i srednju školu.....	26
5.8.1. Udžbenici hrvatskog jezika za osnovnu školu.....	26

5.8.2. Udžbenici hrvatskog jezika za srednju školu / gimnaziju.....	27
6. BOŠNJAČKI / BOSANSKI JEZIK.....	28
6.1. Bosanski – mješavina hrvatskog i srpskog.....	28
6.2. Odnos hrvatskoga i bošnjačkoga (bosanskoga) jezika.....	29
6.3. Neke razlike između bosanskog i hrvatskog jezika	31
6.4. Riječi koje koriste Hrvati u Bosni i Hercegovini.....	32
7. EMANCIPACIJA SVIH JEZIKA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	35
8. ZAKLJUČAK.....	36
9. LITERATURA.....	37

SAŽETAK

Iako Hrvati govore različitim narječjima i govorima, kao i drugi narodi, hrvatski je književni i / ili standardni jezik jedan i jedinstven. Hrvati u Hrvatskoj i Hrvati u Bosni i Hercegovini nemaju drugoga jezika. Štoviše, Hrvati u Hrvatskoj ne bi imali ovakav standardni jezik da mu nisu bitnim dijelom osnove bili govori Hrvata u Bosni i Hercegovini.

Iako je hrvatski jezik genetski srodan sa srpskim, bosanskim (bošnjačkim) i crnogorskim, te iako su oni međusobno dalekosežno razumljivi, hrvatski je književni ili standardni jezik, a redovito se samo za standardni jezik uspostavlja pravna regulativa, poseban i neovisan jezik od srpskoga i drugih standardnih jezika.

Stoga je hrvatski jezik, naime standardni jezik, po svojem postanku i razvoju poseban i o drugima neovisan jezik.

Ključne riječi: jezik, hrvatski, bosanski, standardni jezik, Bosna i Hercegovina.

1. UVOD

U diplomskom će radu biti obrađena tema *Hrvatski jezik i Bosni i Hercegovini*. Rad se sastoji od sedam većih poglavlja unutar kojih se nalaze manja poglavlja. U njemu se pokazuje stanje hrvatskog jezika u susjednoj državi. Iako su Hrvati ondje u manjini, hrvatski jezik supostoji uz još dva standardna jezika, a to su bosanski i srpski. Prvo poglavlje rada nosi naslov *Općenito o jeziku* i u njemu se ukratko govori kako je jezik bitna sastavnica u životu jer se pomoću njega sporazumijeva, izražava i snalazi u svijetu. Unutar tog poglavlja nalazi se i manje poglavlje koje nosi naslov *Standardni jezik*. Opisuje definiciju standardnog jezika. Nadalje, drugo poglavlje rada nosi naslov *Hrvatski jezik*. Poglavlje se sastoji od pet manjih poglavlja. U njima se donose podaci o hrvatskom standardnom jeziku koji je godinama osporavan, pa čak i kad je donesen Ustav Republike Hrvatske prema kojem su utvrđeni položaj i ime hrvatskoga jezika. Svaka država mora voditi brigu o svom jeziku i kontinuirano ga obnavljati i osvježavati, a ne ga pustiti i ne voditi brigu o njemu. Politika se mora isključiti iz jezika jer će samo tako on opstati. Brigu o jeziku treba prepustiti jezičnim stručnjacima koji su kompetentni za brigu o njemu. Treće poglavlje nosi naslov *Bosna i Hercegovina*. Sastoji se od osam manjih poglavlja. Unutar tih se poglavlja govori o položaju Bosne i Hercegovine, o jezičnoj problematici i zbrci s tri standardna jezika unutar jedne države, općenito o jezičnim obilježjima, povijesti jezika na tim prostorima te u posljednjem poglavlju o književnosti. Četvrto i najvažnije poglavlje rada nosi naslov *Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini*. Glavno je poglavlje rada i obrađuje temu rada. Sastoji se od osam manjih poglavlja. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini predstavlja organski dijalekt hrvatskog standardnog jezika. U hrvatskom jeziku Bosne i Hercegovine postoje specifične značajke hrvatskog standardnog jezika. On predstavlja sociološki i politički problem jer su Hrvati u Bosni i Hercegovini manjinski narod. Bosna i Hercegovina je zemlja s tri standardna jezika: hrvatski, bosanski i srpski. U praktičnom je smislu to jedan te isti jezik. Bosna i Hercegovina mora čuvati sve nacionalne i duhovne tečevine i svakome dati pravo na svoj jezik. Peto poglavlje nosi naslov *Bošnjački / Bosanski jezik*. Unutar tog poglavlja nalazi se četiri manja poglavlja. Svaki narod ima pravo na vlastiti jezik. Vrlo je teško održati svoj jezik, u svojoj državi kad uz njega postoje još dva standardna jezika. Bošnjaci se bore za svoj jezik, izdaju normativne udžbenike na svom jeziku i koriste ga u javnoj uporabi. I šesto, posljednje poglavlje rada nosi naslov *Emancipacija svih jezika u Bosni i Hercegovini*. Poglavlje ukratko govori kako se hrvatski i bosanski jezik koriste uz srpski. Posljednji dio rada sadrži zaključak u kojem se govori u kojoj je mjeri

hrvatski jezik prihvaćen i korišten u Bosni i Hercegovini. Na samom kraju rada slijedi popis literature i izvora pri pisanju rada.

2. OPĆENITO O JEZIKU

Razmišljati o jeziku znači razmišljati podjednako o sebi i o svijetu jer nam je oboje većinom izraženo u jeziku. Čovjek se ne može proučavati ako se ispusti iz vida jezik kojim se on sporazumijeva, izražava i snalazi u svijetu. Danas o jeziku znamo mnoga toga što smo nedavno tek slutili.

2.1. Standardni jezik

Standardni je jezik umjetna tvorevina nastala na temelju narječja. Nositelj je društvenoga života zemlje i naroda, polifunkcionalan je (pokriva sva područja života, od prava do znanosti, od filozofije do vojske i diplomacije), ima karakter prisile: u njemu su propisana pravila ispravne komunikacije, i ta dimenzija preskripcije koja odlučuje što je ispravno, a što ne, predstavlja bitnu značajku standardnoga jezika, u zreлом obliku kodificiranoga u gramatikama i rječnicima.

3. HRVATSKI JEZIK

3.1. Položaj i ime

22. prosinca 1990. godine donesen je Ustav Republike Hrvatske u kojem su bili utvrđeni položaj i ime hrvatskoga kao službenog jezika Republike Hrvatske. Tada se mislilo kako će sve brige vezane uz jezik nestati te da će za hrvatski narod nastupiti razdoblje mirna razvoja i njegova sustavna njegovanja. Nakon priznanja Hrvatske države, mislilo se kako će zavladata jezična sloga, jezična pitanja će se rješavati staloženo i na temelju argumenata te kako sa statusom hrvatskog jezika više neće biti nesporeda, a pogotovo kako neće biti njegova osporavanja. Za većinu je Hrvata i građana Republike Hrvatske, hrvatski jezik neupitna i prepoznatljiva veličina koja se jasno razlikuje od drugih – nestandardnih, regionalnih i socijalnih oblika hrvatskog jezika. Bez službeno priznate i javno prihvaćene regulacije pitanja standardnoga jezika proizvodi se samo jezični kaos i nesigurnost. Jezik, a posebice standardni, neprestano se mora prilagođavati novim komunikacijskim potrebama pa i najsavršeniju normu treba neprestano i sustavno prilagođavati okolnostima. (Kovačec, 2008: 304)

3.2. Oblikovanje hrvatskog jezika

Hrvatski jezik ima svoju vremensku i prostornu dimenziju, svoju povijest i svoje dijalekte, svoju dijakroniju i sinkroniju. Dijakronija nije samo povijest onog općeg, javnoj upotrebi namijenjenog jezika (književnog ili standardnog jezika, koji je i sam povijesno uvjetovan i promjenjiv pojam), nego i povijest dijalekata i njihova međusobnog prožimanja. Sinkronija nije samo stanje u suvremenom književnom jeziku i dijalektima. Ona je svaki horizontalni presjek jezične stvarnosti na vertikalnoj dijakronijskoj osi. Svako razdoblje ima svoju sinkroniju. Pokazuje neprestanu prostornu i društvenu promjenjivost upotrebe jezika. Pri opisivanju povijesti hrvatskog jezika, stalno treba imati na umu višestruku njegovu složenost, sve one elemente koji su utjecali na njegovu dijakroniju i na njegove sinkronijske razine. Jezik se ne javlja i ne živi sam po sebi, nego unutar neke određene povijesne, prostorne i kulturne situacije. Pri njegovu oblikovanju znatnu ulogu imaju razni elementi, npr. nacionalni, politički, kulturni, religijski, geografski i drugi. Hrvatski se jezik oblikovao u složenim okolnostima višestoljetnog života hrvatskoga naroda, na raskrižju političkih, vjerskih i kulturnih razdoblja, pod utjecajem velikih europskih centara svjetovne i duhovne vlasti i u neprestanom mijenjanju povijesne, geopolitičke i društvene situacije.

3.3. Hrvatski standardni jezik

Hrvatski jezik standardni je jezik Hrvata u Republici Hrvatskoj. U Hrvatskoj živi oko 4,7 milijuna stanovnika koji govore hrvatski, a tomu valja dodati oko 800 tisuća bosanskih Hrvata u dijelovima Bosne i Hercegovine te u ostalim dijelovima svijeta. Do raspada Savezne Republike Jugoslavije hrvatski jezik je bio inačica hrvatskosrpskog odnosno hrvatskog ili srpskog, zajedničkog standardnog jezika Hrvata, Srba, Crnogoraca i Bosanaca. Zajedno sa slovenskim i srpskim, hrvatski jezik pripada zapadnoj skupini južnoslavenskih jezika, a istočnu skupinu čine bugarski i makedonski. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini predstavlja organski dijalekt hrvatskog standardnog jezika. Hrvatski standardni jezik nije jezik ni jednog kraja, on je jezik svih hrvatskih govornika. Stalno se mora nadograđivati i bogatiti. U hrvatskom jeziku Bosne i Hercegovine postoje specifične značajke hrvatskog standardnog jezika. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini je sociološki i politički problem. Bosna i Hercegovina je višejezična i višenarodna država, a Hrvati u njoj su u manjini. On je Bosni i

Hercegovini složen problem za jezikoslovce, sociologe i političare. Važno je sačuvati hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini jer je sastavnica nacionalnog identiteta.

„ Iako nema mjesto koje mu pripada, iako ga „bacaju“ po strani, on se odupire, on je jači od svih konvencija, uspijeva „živjeti“, unatoč kušnjama vremena izgrađuje svoje cjelovite normative koje ga čine standardnim jezikom.,,

3.4. Hrvatski jezik – poseban slavenski jezik

Hrvatski jezik je poseban slavenski jezik kad se gleda i s lingvističkoga i sociolingvističkoga gledišta, a jednako tako i s ostalih kao što je kulturno, povijesno i političko. (Jezik, 162 : 1996)

Stoljećima je izgrađivan na bogatoj crkvenoj i svjetovnoj književnosti. Na temelju svojega povijesnoga razvoja, od prvih pisanih spomenika u 11. stoljeću i na osnovi svojega jezikoslovlja, koje kontinuirano traje od kraja 16. stoljeća sve do danas, suvremeni je hrvatski književni jezik razvio svoje posebnosti na fonološkoj, morfološkoj, tvorbenoj, sintaktičkoj, leksičkoj i stilskoj razini, a i svoj latinički grafijski sustav. Većina mišljena lingvista je kako je hrvatski jezik nastao kao standardni jezik najkasnije sredinom 18. stoljeća, a proces dovršetka standardizacije se protegnuo do sredine i kraja 19. stoljeća.

3.5. Stoljećima osporavan

Hrvatskom jeziku se osporavala samosvojnost i opstojnost, za jezik se izbjegavalo ili zabranjivalo samostalno hrvatsko ime. Nažalost, Hrvatska je zanemarila brigu o svom jeziku, on je ostao na samom rubu javnog i službenog života. Ponekad se čini kako je digla ruke od brige o položaju i sudbini hrvatskog jezika. Brigom oko jezika našeg svagdašnjeg, imat ćemo i održati jezičnu kvalitetu i ponos svoga jezika. Ne smijemo dopustiti da se hrvatski jezik ponižava na bilo koji način. Posebnu brigu o tomu trebaju voditi jezični stručnjaci, osobe kompetentne u rješavanju jezičnih problema. Politika nikako ne smije štetiti jeziku, ako mu ne može pomoći. To se može postići davanjem prilike ljudima koji zaista mogu nešto učiniti i pomoći da naš jezik opstane i ostane kroz još mnoga stoljeća u Hrvatskoj, a posebice u dijaspori.

4. BOSNA I HERCEGOVINA

4.1. Položaj

Današnja se Republika Bosna i Hercegovina sastoji od Federacije Bosne i Hercegovine, koja je sastavljena od isključivo hrvatskoga područja i odgovarajućega područja u kojem prevladava muslimansko stanovništvo, te od Republike Srpske s pretežno srpskim stanovništvom. Sva tri se naroda nazivaju Bosancima. Za muslimane još postoji stari naziv Bošnjak, bošnjački. Do raspada Jugoslavije jezik stanovnika Bosni i Hercegovini bio je hrvatskosrpski /srpskohrvatski u svojem posebnom bosanskom književnojezičnom izrazu. Službeno se njegovala jezična tolerancija prema objema inačicama, hrvatskoj i srpskoj. Nakon podjele Bosne i Hercegovine na tri odvojena etnička područja, došlo je do „razdvajanja“. Hrvatski bosanci su se jezično usmjerili Hrvatskoj i izabrali hrvatski jezik kao standardni, dok su bosanski Srbi nedosljedno upotrebljavali srpski jezik.

4.2. Jedna država – tri jezika

Bosna i Hercegovina je mjesto na kojem su tri od četiri nova standarda prisiljena živjeti jedan pored drugog i mjesto na kojem su jezične razlike koriste da bi se etničke skupine održale odvojenima, a ne da bi ih se zbližilo. Tri službena jezika u Bosni i Hercegovini trenutačno se nalaze na putu prema različitosti, no ostaje otvorena mogućnost da se u nekom trenutku u budućnosti, kad etničko pomirenje postane moguće, ponovno dođe do jezičnoga zbližavanja. U Bosni i Hercegovini se govori tri jezika: bosanski, hrvatski i srpski. Za lokalno je stanovništvo od velike važnosti da imenuju jezik kojim govore. U praktičnom smislu, to je jedan te isti jezik. Hrvatski/bosanski/srpski jezici pripadaju u grupu slavenskih jezika. Jezik kojim se govori u BiH pripada istoj skupini jezika kao i ruski, ali se znatno razlikuje. U Federaciji Bosni i Hercegovini u uporabi je latinično pismo. Bosna i Hercegovina pripada području jezika zajedničkog četirima narodima: Hrvatima, Bošnjacima, Crnogorcima i Srbima. Taj je jezik u prošlosti imenovan različitim imenima, dok su danas od svih njih u uporabi samo četiri: hrvatski, bosanski, crnogorski i srpski. Riječ je ipak o jednom jeziku. Nasilje nad jezikom u Bosni i Hercegovini koje je provođeno tijekom prošlosti, nažalost i sadašnjosti, ostavilo je traga i ostavlja traga nestandardizaciji jezika. Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine 1993. godine donijelo je odluku kojom se za jedan standardni jezik uvode tri imena:

U Republici Bosni i Hercegovini u službenoj upotrebi je standardni jezik ijekavskog izgovora njezinih naroda, koji se imenuje jednim od tri naziva: bosanski, srpski, hrvatski.

Već se sljedeće, 1994. godine, u Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine službenim proglašavaju dva standardna jezika i latiničko pismo:

Službeni jezici Federacije su bosanski i hrvatski jezik. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici se mogu koristiti kao sredstva komunikacije i nastave.

Godine 2002. odlučeno je kako su ravnopravna tri jezika u Bosni i Hercegovini.

Službeni jezici Federacije Bosne i Hercegovine su: bosanski jezik, hrvatski jezik i srpski jezik.

4.3. Jezično pitanje

Jezično pitanje u Bosni i Hercegovini desetljećima je problem, razlog nesporazuma i kamen smutnje. To pitanje nije riješeno do kraja. Jezik služi obogaćivanju, sporazumijevanju i dijalogiziranju. Hrvati nisu nikada provodili jezičnu diskriminaciju, ali su bili žrtve i dobro spoznali posljedice neljudskih odnosa. Osobina prema kojoj se hrvatski jezik bosanskohercegovačkih Hrvata razlikuje od drugih Hrvata izvan zemlje je u tomu što bosanko – hercegovački Hrvati komuniciraju samo na hrvatskom, dok drugi koriste engleski, njemački i druge jezike uz svoj materinjski.

Bosna i Hercegovina je zemlja s tri konstitutivna jezika i mora čuvati sve nacionalne i duhovne tečevine i svakome dati pravo na svoj jezik. Hrvatski jezik je na udaru jer bitna oznaka nacionalne individualnosti. Svaki je narod u Bosni i Hercegovini obilježen tradicijom, jezikom, vjerom, nacijom, kulturom, načinom življenja. Različitost se mora potvrđivati, prakticirati, živjeti.

Govor Bošnjaka prožimaju dva jezična obilježja koja ga razlikuju od hrvatskih i srpskih govora, a to su: veća uporaba velarno – frikativnog *h* i znatan broj turskih / arapskih posuđenica.

Jezik u Bosni i Hercegovini je uvijek bio predmet razdvajanja naroda, isticanja razlika među stanovništvom te isticao posebna etnička dijalektalna obilježja.

Prema mišljenju Ibrahima Čedića tri su službena jezika u Bosni i Hercegovini, ali to ne isključuje oblikovanje nadnacionalnog bosanskog jezika u budućnosti. Taj bi jezik bio sastavljen od bošnjačkih, hrvatskih i srpskih elemenata i služio bi kao službeni jezik čitavom području Bosne i Hercegovine. Uz njega se i Josip Baotić zalagao za tolerantniji pristup, bez čvrstog odvajanja hrvatskog i srpskog od bosanskoga jezika.

„Koliko god je jezik prije svega sredstvo komunikacije, on je jednako i vid nacionalne identifikacije. U njemu je čitava kultura, historija i svijest jednog naroda... (ili) bolje reći (jezik je) kolektivna podsvijest (jednog naroda) o svojoj prošlosti i sadašnjosti, pa možda i budućnosti.“ (158)

U pravo je nastajanje novih standardnih jezika u BIH spriječilo sjedinjenje naroda u povezanu naciju. Sudbina bosanskoga jezika u Bosni i Hercegovini ovisit će o hrvatskom i srpskom jeziku, dok će se isti razvijati neovisno jedan o drugom. Jezično nejedinstvo u Bosni i Hercegovini bilo je i bit će još dugo predmet rasprava. Bošnjaci ne mogu prihvatiti ni hrvatsku ni srpsku inačicu jer bi to značilo asimilaciju ili u hrvatsku ili u srpsku etničku sferu.

4.4. Jezična obilježja u Bosni i Hercegovini

1. Supostojanje hrvatskih i srpskih dvostrukosti: fabrika – tvornica , familija – obitelj, fudbal – nogomet, muzika – glazba...
2. Hrvatsko – srpski oblici „s kosom crtom „: preduzeće / poduzeće
3. U rječniku pod napomenom *vidi* što upućuje na pravilnu ili poželjnu riječ: kava – kafa
vidi káhva
4. Preuzimanje dijalektizama u taj jezik: greb i grebar uz grob, grobar
5. Izvorni način pisanja stranih riječi latinicom: Goethe, Mickiewicz uz Gete, Mickevič
6. Kroatizmi i srbizmi ulaze u normu bez komentara
7. Evropa, hirurgija, slavenski prema Slaveni
8. Reorijentalizacija, uvođenje turskih, arapskih i perzijskih posuđenica: Mubarek! Puno sreće! Merhaba! Dobro došao!
9. Hizacija (oživljavanje starog *h*): sahat – sat, kahva – kava, kafa
10. Uvođenje *h* gdje nije postojalo: hudovica – udovica

4.5. Službeni jezici

Prema Ustavu Federacije Bosne i Hercegovine službeni jezici su hrvatski i bosanski jezik, dok je službeno pismo latinica. Mogu se koristiti i ostali jezici, ali samo kao sredstva komunikacije. Uobičajeno je jezik zvati prema nazivu naroda, pa bi se tako bošnjački jezik trebao zvati prema Bošnjacima. Oni ga nazivaju bosanskim, dok Hrvati njihov jezik zovu bošnjački.

U županijama Bosne i Hercegovine nastava se provodi prema različitim zakonima o školama. Tako se u Tuzlansko – podrinjskoj županiji nastava u školama provodi na bosanskom književnom jeziku ijekavskog izgovora i hrvatskom književnom jeziku ijekavskog izgovora. U Zeničko – dobojskoj županiji nastava se provodi na bosanskom ili hrvatskom književnom jeziku ijekavskog izgovora. Unsko – sanska županija propisuje izvođenje nastave na standardnom bosanskom jeziku ili standardnom hrvatskom jeziku. U županijama u kojima se primjenjuju zakoni bivše Republike Bosne i Hercegovine (županija Sarajevo, Goražde, dijelovi Hercegovacko – neretvanske te županija Središnja Bosna) nastava se provodi na standardnom književnom jeziku ijekavskoga izgovora konstitutivnih naroda Bosne i Hercegovine koji se imenuju jednim od tri naziva. bosanski, hrvatski i srpski.

4.6. Povijest jezika Bosne i Hercegovine

U predmigracijsko doba (do XV. stoljeća) prostirali su se na području današnje Bosne i Hercegovine govori zapadnoštokavskoga narječja, izuzev samo dolinu Drine i terene istočno od doline Neretve, gdje su se nalazili govori istočnoštokavskog narječja, te dolinu Une i prostor zapadno od nje, gdje su se nalazili govori čakavskog narječja. Ostavimo li po strani malen čakavski teren, ostalo je područje bilo karakterizirano dvjema tipičnim osobinama: zapadno od rijeka Bosne i Neretve dolazio je ikavski refleks staroga jata, istočno pak ijekavski refleks, a na većem sjevernom dijelu u nekim riječima suglasnička skupina *šč*, na jugu *št*. U drugoj polovici XV. stoljeća započinju velike seobe izazvane turskim ratovima, koje su najvažnije nova akcentuacija s četiri naglaska i izjednačavanje nastavka u dativu, instrumentalu i lokativu množine. Novoštokavske inovacije zahvatile su zapadnu polovicu i južnu trećinu istočne polovice Bosne i Hercegovine. Kao rezultat procesa dobivena je nova dijalektna slika Bosne i Hercegovine. Čakavsko pučanstvo u Pounju izbjeglo je u cjelini prema zapadu, sve do Gradišća na austrijsko – mađarskoj granici, a iz jugozapadnog područja

(npr. *klišta*) dio stanovništva iselio se u etapama u Dalmaciju, Liku i Bačku, iz sjevernih i srednjih dijelova Bosne i Hercegovine iseljavali su se u valovima na zapad i u Ugarsku, a na njihova su mjesta dolazili doseljenici s jugoistoka Bosne i Hercegovine i iz krajeva istočno od njega. Dijalektna slika prije ratnih zbivanja obuhvaćala je u tri štokavska dijalekta na području Bosne i Hercegovine: ikavski novoštokavski dijalekt hrvatskog i muslimanskobošnjačkog stanovništva zapadno od Bosne i Neretve, ijekavski novoštokavski dijalekt hrvatskog, muslimanskog i srpskog stanovništva istočno od Neretve i srpskog stanovništva zapadno od Bosne, i nedosljedno novoštokaviziran ijekavskošćakavski dijalekt hrvatskog i muslimanskog stanovništva istočno od Bosne. Na manjem području južno od Sve Hrvati govore slavonskim dijalektom. Pismenost i književnost u Bosni i Hercegovini razvijala se u tri odijeljena tijeka. Nakon skromne srednjovjekovne pismenosti hrvatske književnosti nastaje krajem XVI. st. i razvija se kontinuirano, isprva na ijekavskošćakavskom dijalektu, poslije pretežno na novoštokavskom ikavskom, uz jake utjecaje iz Hrvatske, Dubrovnika posebno.

4.6.1. Početak slavenskih jezika u Bosni i Hercegovini

Počeci zapisanih primjera slavenskog jezika u staroj Bosni i Humu sežu u 11. i 12. stoljeće, od kada potječu Humačka ploča, Grškovićeve i Mihanovićeve fragmenti apostola te Miroslavov Evandelistar. Prvobitno je pismo u Bosni, Humu, Zahumlju, Travunji i drugim povijesnim zemljama bilo je glagoljica koju je ubrzo zamijenila bosančica uz čest priliv glagoljičnih tekstova i dopisa. Na jezično – dijalektnoj razini sadašnja Bosna i Hercegovina je od 11. i 12. do 15. stoljeća pretežno štokavsko područje, osim krajnjeg zapada (Bihać i Pounje), koja su zone čakavskog narječja. U ostalom dijelu vlada *šćakavština* na sjeveru, a *štokavština* na jugu. Za refleks praslavenskog jata na zapadu i u srednjem dijelu vlada ikavski govor (*vrime*, *Stipan*), a na istoku (*i*) jekavski (*vrieme*, *sječe*). Jezično – dijalektna diferencijacija je stvorila prevlast zapadne štokavštine (karakterizirane s tri naglasak) u većem dijelu sadašnje BiH, osim krajnjeg istoka (Podrinje, Travunja, dijelovi Zahumlja) u kojem dominira istočna, dvoakcentska štokavština.

Devetnaesto stoljeće je bilo prijelomno za daljnji oblik jezika u uporabi u Bosni i Hercegovini. Na jezičnodijalektnom planu se nije ništa posebno dogodilo, nije došlo do važnijih promjena na području oblika govornoga jezika. Jezik se može promatrati na više načina, od kojih su za ovaj prikaz najvažniji genetskolingvistički i sociolingvistički. Prema

prvom pristupu, jezik se prikazuje kao sustav narječja (u slučaju BiH, to su najviše novoštokavski ikavski i ijekavski, te staroštokavski ijekavski, te niz dijalekta i subdijalekata). Sociolingvistički pristup prikazuje nastanak i u obliku standardnih jezika

4.7. Novija povijest jezika Bosne i Hercegovine

Kad je Europska Unija priznala Bosnu i Hercegovinu kao nezavisnu državu 1992. godine, vlast u Sarajevu promijenila je službeno ime svoga jezika iz srpsko – hrvatskog u bosanski jezik. Taj je čin služio isticanju njihovih političkih nastojanja u vezi s formiranjem jedinstvene bosanske države, otuđujući bosansko hrvatsko i bosansko srpsko stanovništvo, koje je radije prihvaćalo hrvatski i srpski kao svoje službene jezike. Takav je razvoj predstavljao kulminaciju procesa koji je započeo šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, kad je jugoslavenska država postojala sve decentraliziranim, a šest je republika sa svojih šest konstitutivnih naroda tražilo veću autonomiju. Hrvati su željeli istaknuti jedinstvena hrvatska jezična obilježja s ciljem razlikovanja od Srba. Srbi su pak nastojali pokazati kako se njihov dijalekt razlikuje od Srba koji žive u Hrvatskoj. Zbog toga su se jugoslavenski narodi nadali kako će istaknuti svoju individualnost i poseban kulturno – religijski identitet zagovaranjem odvojenosti „svoga“ jezika i dijalekta.

Presudnu ulogu pri standardizaciji jezika u Bosni i Hercegovini imala je Vukovska jezična norma. Temelj su bosanskog jezičnog standarda gradski govori bosanskohercegovačkih pisaca, posebno Bošnjaka.

4.8. Književnost

Čistim narodnim govorom u Bosni i Hercegovini pisao je Matija Divković. U svoj bosanski izraz integrirao je književno – jezične tradicije: slavonske, dalmatinske i dubrovačke. Javlja se kao veliki preteča kasnijih kulturnih nastojanja za jedinstvenim književnim jezikom. sve je svoje knjige tiskao bosanskim pismom. Najpoznatiji književnici iz Bosne i Hercegovine, koji su pisali na hrvatskom jeziku su: *Ivo Andrić, Ivan Aralica, Toma Babić, Savet – beg Bašagić, Enver Čolaković, Musa Ćazim Ćatić, Matija Divković, Mak Dizdar, Asaf Duraković, Fadil Hadžić, Nusret Idrizović, Lucijan Kordić, Veselko Koroman, Mirko Kovač, Ivo Kozarčanin, Silvije Strahimir Kranjčević, Jakša Kušan, Tomislav Ladan, Filip Lastrić, Vitomir Lukić,*

Grgo Martić, Matija Mažuranić, Ahmed Muradbegović, Alija Nametak, Zvonimir Remeta, Novak Šimić, Antun Branko Šimić, Lovro Šitović Ljubušak, Nikola Šop, Anđelko Vuletić.

5. HRVATSKI JEZIK U BOSNI I HERCEGOVINI

5.1 Stanje hrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini

Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini predstavlja organski dijalekt hrvatskog standardnog jezika. Hrvatski standardni jezik nije jezik nijednog kraja, to je jezik svih hrvatskih govornika i stalno se mora dograđivati i bogatiti. U hrvatskom jeziku Bosni i Hercegovini postoje specifične značajke hrvatskog standardnog jezika. Hrvatski jezik je u Bosni i Hercegovini sociološki i politički problem. Bosna i Hercegovina je višejezična i višenarodna država, a Hrvati su u njoj u manjini. Obrazovane osobe u Bosni i Hercegovini ističu važnost hrvatskog jezika kao sastavnicu nacionalnog identiteta koju treba sačuvati.

Kada se jedan jezik nađe u dvije zemlje, javlja se mogućnost različitosti u načinu i korištenju jezika. Jedan je jezik u narodu u kojem postoji bez obzira na granice jedna od najsnažnijih i najvažnijih sastavnica i zbog toga je važno paziti da u jezičnom jedinstvu ne dođe do razilaženja. Hrvatski narod se našao u dvije države u kojima je veći dio u Hrvatskoj, a manji dio u Bosni i Hercegovini. To je jedinstvo sada potpuno s obzirom na narodnost i na jezik. Hrvati u Bosni i Hercegovini prema izjavama političara kao cjelina tvore *jedinstveno nacionalno tkivo*. Poteškoće u hrvatskom jeziku u Bosni i Hercegovini godinama su se javljale jer su Hrvati bili onemogućivani u slobodnom služenju svojim jezikom. Unatoč tomu, Hrvati u Bosni i Hercegovini odlučno su se opredijelila za hrvatski jezik. Trudili su si i dalje s trude služiti se hrvatskim jezikom i u govoru, a ponajprije u pisanju. Za hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini je najvažnije da Hrvati prate norme hrvatskog standardnog jezika i služe se hrvatskim priručnicima. Danas se govor ni jednoga kraja ne podudara s najčišćim i najboljim hrvatskim jezikom. Moraju ga učiti svi koji ga moraju ili žele znati. Hrvatski književni jezik nije nikada ni bio izgrađen na jednom čistom dijalektu, on se izgrađivao uvijek na književnoj djelatnosti. Kako ne bi dolazilo do razilaženja, potrebna je zajednička suradnja jezičnih stručnjaka iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske. Jedinstvo se može očuvati sudjelovanjima bosanskohercegovačkih kroatista u hrvatskim opće jezičnim odborima, povjerenstvima,

časopisima, znanstvenim skupovima i slično. Važno je pratiti i jezična zbivanja koja nisu normom izražena. Danas je u hrvatskom jeziku izrazita upotreba navezaka. Već se opaža kako zamjenički oblik ju prodire umjesto dosadašnjeg je. Korištenje dativnog u u zamjeničkoj sklonidbi dobromu, našem,, kao i lokativno e ili nulti nastavak dobrome, našem. Posebno je osjetljiv odnos prema tuđicama, anglicizmima posebice. Moraju se zamjenjivati domaćima. Odnos prema novotvorenica ima dva dijela: aktivni i pasivni. Aktivni se odnosi na razvijanje sposobnosti za tvorbu novih riječi, dok se pasivni odnosi na sposobnost prihvatanja novih riječi. Proširenost posvojnoga genitiva na račun posvojnoga pridjeva još je jedna posebnost. Primjer za to je naziv Hrvatsko vijeće obrane, dok bi normalnije bilo Hrvatsko obrambeno vijeće. Jedna je bitna razlika između hrvatskoga književnoga jezika u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. U Hrvatskoj je on jedini službeni jezik, dok u Bosni i Hercegovini on živi u složenom višejezičnom i višenarodnom državnom organizmu u kojem je jedan od triju službenih jezika triju naroda, i to naroda najmanjeg brojem. To je jedan poseban problem koji će donijeti poteškoće, ali Hrvati će ga svladati jer je hrvatski jezik ravnopravan bošnjačkom jeziku. Očuvanje hrvatskog književnog jezika u Bosni i Hercegovini je vrlo složen i osjetljiv posao i treba dovoljno dobre volje za njegovo očuvanje. Bosanskohercegovački Hrvati su spremni učiniti sve potrebno kako bi se on sačuvao.

O stanju hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini čuju se najrazličitije prosudbe, od katastrofalnih, koje govore o njegovoj ugroženosti i mogućem nestanku, do onih da je hrvatski jezik taj koji je agresivan, da on ugrožava opstojnost i izvornost bosanskoga jezika, odnosno jezika Bošnjaka. Jasno je da su to dnevno-politički motivirane prosudbe, a jasno je i s kojih nacionalnih adresa dolaze jedne, s kojih druge: na ugroženost hrvatskoga jezika žale se hrvatski političari i nacionalno zažareni intelektualci, na agresivnost hrvatskoga jezika žale se isti takvi bošnjački. Zato se uslijed takvoga stanja javlja i učvršćuje nepovjerenje, strah od zakinitosti, i sve dublje povlačenje u oklop vlastitoga stava i mišljenja, neovisno o stvarnom stanju stvari. Što je najgore, potpuno se gubi osjećaj za ono što je razumno i opravdano u razlozima, prigovorima i interesima onoga drugoga. A na samomu *tijelu jezika*, onda, to se manifestira kao gorljivo nastojanje da se pronade i ozakoni što više upečatljivih razlika spram drugog jezika, kako bi se što jasnije uspostavili kao *samovlasni*, i međusobno *razgraničili*. Ta se pojava, uz osudu i porugu, najviše pripisuje hrvatskoj strani, kao nekritičan “uvoz” jezičnih elemenata iz tzv. hrvatskog novogovora. Toga doista ima (srećom, manje nego prije dvanaest ili deset ili osam godina), i jest za osudu jer je samorazarajuće za vlastiti jezični osjećaj, a osim toga spada u onu vrstu društvene devijacije koju je genijalni Sterija nazvao

“pokondirenost tikve”. No, nitko još nije primijetio kako se potpuno isti odnos, samo u drukčijem obličju, prakticira s bošnjačke strane kada se potpuno “normalni”, bosanski ukorijenjeni hrvatski jezični elementi (koji su nekada u govornoj i književno – jezičnoj praksi bili itekako prirođeni i muslimanima – Bošnjacima) proskribiraju i izvrgavaju ruglu kao “tuđi”, kao “kroatizacija”... (Da iz groba ustane čestiti Mula Mustafa Bašeskija, sjajni sarajevski ljetopisac, pa da vidi kako među današnjim njegovim sugrađanima, čak i kolegama po peru, ima onih što se čudom čude i kojima se priviđaju “ustaše” kada čuju *siječanj*, *veljača*, *svibanj*, *tisuća*, *šćedim* itd, sve uobičajene riječi iz njegova jezika bosanskoga, pitao bi se kamo je zalutao...) Da je ovo trvenje u biti stvar politička, te da proizlazi iz nejasno riješenoga političkog odnosa između Bošnjaka i Hrvata *kao nacija*, najjasnije govori činjenica da se

praktično nigdje ne problematizira pitanje trećega – srpskog jezika u Bosni i Hercegovini. Naime, kao da su već svi prešutno prihvatili stav da Srbi imaju “svoj entitet” i u njemu sve stvari, pa i pitanja jezika, uređuju po kriteriju evidentne srpske većine, makar bi po ustavu i tamo sva tri naroda trebala biti “konstitutivna”. Konkretno, u Bosni i Hercegovini kakva je ustanovljena nakon 1990. godine a inovirana u Daytonu 1995, to znači da su prihvaćena tri tzv. standardna jezika, s njihovim nacionalnim nazivima, sa svim konzekvencijama u obrazovanju, u medijima, u tzv. službenoj upotrebi jezika, u čemu se ogleda simboličko-politička funkcija jezika. Ali to znači i da imamo stvarnost (i povijest) u kojoj ta tri službena jezika na komunikacijskoj razini funkcioniraju praktično kao jedan jezik. Kao i sve drugo u čovjekovu društvenom životu, ni jezik ne može ne biti predmetom politike. A kao i svaka politika (ekonomska, kulturna, socijalna...), i jezična politika u jednoj zajednici može biti loša i štetna, najprije po samu tu zajednicu, a može biti mudra i razvojna. Hoće li biti prvo ili drugo, nema mnogo veze s jezikom samim, nego ovisi o kvaliteti političkih koncepcija i o ljudima (ne samo političarima, nego i jezičnim stručnjacima) koji te koncepcije provode u život. Bivalo je u nas da je politika u jezičnim pitanjima bila mudrija od jezičnih stručnjaka. (Jedan takav historijski moment nastao je početkom sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kada je baš politika spriječila potpunu jezičnu kolonizaciju i unitarizaciju Bosne i Hercegovine, iza koje su zdušno stajale mnoge profesorske veličine. Stvari su kasnije krenule drugim tokom, ali to je posebna tema.) Kasnije, drugi poznati hrvatski jezikoslovac Tomislav Ladan pokušao je odnos hrvatskoga i bosanskoga slikovito objasniti ovako: *Ono što se naziva bosanskim jezikom ustvari je hrvatski, kad mu se oduzmu orijentalizmi*. Ostaje, međutim, posve nejasno, nelogično i kontraproduktivno: zašto ih uopće oduzimati! Pogotovo iz perspektive hrvatskoga jezika u Bosni i Hercegovini, koji je u svojoj govornoj praksi i svojoj

kulturi izražavanja s “orijentalizmima” bio familijaran oduvijek. Takvom jezičnom politikom postiže se paradoksalni učinak: standardizirajući jezik na takav način, kod Hrvata iz Bosne i Hercegovine slabi i opada komunikacijska sposobnost u vlastitoj društvenoj i državnoj zajednici (Bosni i Hercegovini), što je protiv svih elementarnih naloga vlastitoga političkog, socijalnog, kulturnog, naprosto – vitalnog interesa! Da stvar bude još gora, uopće nije sigurno da se oni na taj način “idealno” stapaju s Hrvatima u zamišljeni homogeni svehrvatski identitet. Zaboravlja se, naime, da u jeziku, u govornoj praksi, postoji još jedan važan aspekt – izgovor. On je mnogo izvorniji i “prirodniji” od pravila pisanja, i teško ga je ukloniti. A kod bosanskohercegovačkih Hrvata izgovor je ono što ih uvijek “izdaje” kao Bosance i Hercegovce, mnogo bliže Srbima i Bošnjacima, nego urbanim Hrvatima iz Hrvatske. Pa, ako to moraju skrivati i nekako zabašurivati da bi bili “bolji”, “veći” i “čišći” Hrvati, to je psihološki teror nad samim sobom, a ne nikakva slast hrvatstva. Zato danas u Bosni i Hercegovini mnogi Hrvati još uvijek trpe posljedice takve nakaradne jezične politike, a da toga često nisu ni svjesni. Što je još najgore, u hrvatskim školama takav pristup jeziku još uvijek je na snazi. Danas, hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini još uvijek stoji pred nekoliko otvorenih razvojnih mogućnosti. Jedna je da se nastavi dosadašnjim putem, usvajajući normativna rješenja koja dolaze iz Zagreba. (Srećom, tamo je ipak zavladała mnogo relaksiranija klima nego u Tuđmanovo doba, pa taj put više ne pati od nekadašnje rigidnosti.) Druga je mogućnost da se vlastitim snagama poradi na specifičnoj, bosanskohercegovačkoj standardizaciji hrvatskoga jezika, što bi bilo najpribližnije stvarnim potrebama kako ih postavlja današnje ustrojstvo Bosne i Hercegovine. Treća mogućnost čini se utopijskom, jer za nju sada nema ni minimuma volje ni na jednoj strani: da se, prihvaćajući notornu činjenicu jedinstvenosti govornog jezika, postigne dogovor o zajedničkoj bosanskohercegovačkoj standardizaciji na temelju konjunktivne norme, koja bi priznala i izražavala sve nacionalno-jezične specifičnosti tamo gdje ih ima. U tom slučaju pokazalo bi se da je naziv jezika najmanji problem, naime i dalje bi ga svaki narod mogao nesmetano zvati svojim imenom. Više je nego jasno da će o svakoj od ovih mogućnosti odlučivati politika. Nepovoljan položaj hrvatskih specifičnosti u jeziku izvirao je konstantno iz činjenice da su Hrvati najmalobrojniji u Bosni i Hercegovini, a u vremenu druge Jugoslavije što je izražavanju hrvatskog osjećaja na bilo kom planu, za razliku od srpskog, pripisivana negativnu konotacija, nacionalizam. Kako bi to izbjegli, Hrvati su često skrivali emocionalnu opredijeljenost za oblike hrvatske provenijencije u jeziku i prihvaćali izbor većine, tj. rabili one jezične vrijednosti koje su ih manje markirale kao pripadnike nacije nego kao članove državne zajednice. Kad god su se

Hrvati u Bosni i Hercegovini izražavali na svom jeziku, to je stvaralo problem i ocjenjivano je kao nacionalizam.

U povijesti hrvatskoga standardnog jezika jezik bosanskohercegovačkih Hrvata i bosanskohercegovačko pisano naslijeđe imaju važnu ulogu. Bosanski franjevci su zaslužni za proces standardizacije hrvatskog jezika.

5.1.1. Današnja jezična situacija

Današnja jezična situacija u Bosni i Hercegovini vrlo je nesređena i opterećena je brojnim neriješenim pitanjima. To osobito vrijedi za jezičnu praksu i za administrativno – zakonodavni aspekt standardnih jezika i standardizacije općenito. Iako se na području Bosne i Hercegovine govori trima standardnim jezicima, sva se tri s genetskoga i tipološkoga stajališta oslanjaju na jedan idiom tj. na i – jekavsku novoštokavštinu. Situacija je posebno jasna kod Hrvata i srba. Hrvati i Srbi u Bosni i Hercegovini se služe svojim jezicima. Situacija kod Bošnjaka je složenija. Bošnjački nacionalni korpus je prilično podijeljen. Jedni smatraju kako trebaju izgrađivati jezik koji će ih razlikovati od Hrvata i Srba računajući ovdje i bosanskohercegovačke Hrvate i Srbe, dok drugi smatraju kako trebaju izgrađivati tip standardnog jezika kojim će se razlikovati od Hrvata i Srba izvan Bosne i Hercegovine. Takva je podijeljenost jedan od važnih pokazatelja nesporazuma. Neki pak Hrvati i Srbi u Bosni i Hercegovini smatraju kako treba postojati jedan standardni jezik.

Mišljenje je Ive Pranjkovića kako u tom pogledu treba biti fleksibilniji. Smatra kako trebaju i Hrvati i Srbi koristiti svoje standardne jezike, uz pravo korištenja i nekih regionalnih oblika kojima se koriste i Bošnjaci. Također Pranjković smatra kako bosanskohercegovački Hrvati imaju pravo na nešto blaže standardnojezične kriterije, posebno kad je riječ o kriterijima purističkog tipa, nego Hrvati npr. u Zagrebu.

„Malo je koji jezik kao hrvatski u svojoj povijesti prošao tako krivudav put od prvih pisanih spomenika koji su njime zapisani do svoje standardizacije. Štoviše, moderna previranja daju naslutiti da taj proces još nije potpuno završen.“

Ime hrvatskoga jezika prvi se put spominje u pravnom spisu *Istarski razvod* iz 1275. Za hrvatski su se jezik koristili još neki nazivi: slovjsenski, slovinski, slavonski, dalmatinski, bosanski, ilirički, ilirski, hrvatskosrpski itd.

Nacija govori najčešće onim jezikom čije se ime prepoznaje po imenu dotične nacije. Dakle, ime jezika je identično s imenom nacije čiji je on produkt. Tako Francuzi govore francuski, Englezi engleski, itd. Znači, svaka nacija ima svoj nacionalni jezik koji je obavezan i službeni jezik u državi te nacije i to je pravilo za "jednonacionalne" države.

5.2. Hrvati u Bosni i Hercegovini

Hrvati Bosne i Hercegovine su pripadnici hrvatskog naroda koji žive u Bosni i Hercegovini. Broje oko 500.000 pripadnika (465.000 - 571.317, 12 - 14,5 %) i čine 13 % ukupnog stanovništva Bosne i Hercegovine. Hrvati su jedan od triju konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini, a njihov materinjski jezik je hrvatski jezik, koji je jedan od triju službenih jezika u toj zemlji. Pretežno su katolici. Naseljavaju zapadnu Hercegovinu i jugozapadnu Bosnu, gdje su apsolutna većina, dijelove istočne Hercegovine, također i središnju Bosnu i Bosansku Posavinu, gdje su nakon rata u Bosni i Hercegovini postali manjina, ali su u istim krajevima povijesno ukorijenjeni.

Unatoč dugoj i bogatoj književnoj i kulturnoj djelatnosti bosanskih franjevac na hrvatskome jeziku, za Hrvate u Bosni i Hercegovini te za status i ime njihova jezika prekretnica je dolazak austro – ugarskih jedinica u kolovozu 1878. godine. Premda pitanje službenoga jezika u Bosni i Hercegovini nije riješeno jednom odlukom za sva područja javne upotrebe, može se reći da su službena jezika bila dva: njemački i jezik koji se u početku različito naziva: bosanski jezik, bosanski zemaljski jezik, zemaljski jezik, hrvatski jezik, srpsko – hrvatski jezik, hrvatsko – srpski. Između 1918. i 1939. te nakon 1945. službena uporaba hrvatskoga jezika najčešće se očitovala tako što mu je ime korišteno kao jedna od dviju sastavnica poznatoga dvodijelnog naziva.

5.3. Ime Hrvata

Hrvate Bosne i Hercegovine se često naziva "bosanskim Hrvatima", što nije točan naziv jer Hrvati žive i u hercegovačkom dijelu te države. S druge strane, neki ih poistovjećuju s Hercegovcima budući da su većina Hrvata iz Bosne i Hercegovine Hercegovci, što opet nije ispravno jer velik dio ih potječe i iz Bosne. Stoga je jedini ispravan naziv Hrvati Bosne i Hercegovine, jer oni po svojoj regionalnoj pripadnosti mogu biti Bosanci ili Hercegovci.

5.4. Religija Hrvata u Bosni i Hercegovini

Hrvatski narod u Bosni i Hercegovini razvio se iz dijelova hrvatskih plemena i rodova koji su naseljavali područja zapadne, jugozapadne i središnje Bosne, odnosno prostore između rijeka Une, Save i donjeg toka Drine, a na drugoj strani prostor oko rijeke Neretve, područja zapadne, južne i sjeverne Hercegovine. Hrvatska etnička zajednica oblikovala se u poseban narod, u feudalnom smislu, pod utjecajem katoličanstva, vezanosti uz Bosnu i Hercegovinu kao domovinu, te posebnog položaja u sustavu osmanske vladavine. Hrvati Bosne i Hercegovine su pretežno katolici. Svoju su vjeru s izrazitim žarom očuvali kroz mnoga teška povijesna razdoblja, a zajedno s njom, očuvali su i svoj nacionalni identitet.

5.5. Utjecaji prošlosti na hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini

Hrvatski se jezik u 19. stoljeću razvijao i oblikovao pod utjecajem različitih jezičnih i izvanjezičnih činitelja. Različite su društvene, političke i kulturološke pojave obilježile to vrijeme: slabljenje i smjena turske vlasti, pobune kršćanskoga stanovništva, političko i crkveno odvajanje Hercegovine. Pisana se riječ vezuje za vodeću intelektualnu snagu – bosanske i hercegovačke franjevece. Mnogi su franjevci u 19. stoljeću dali svoj doprinos jezičnim procesima na bosanskohercegovačkim prostorima. U Sarajevu se 1850. godine pokreće časopis *Bosanski prijatelj*, prvi časopis na hrvatskom jeziku, a uređivao ga je fra Ivan Frano Jukić. U Hercegovini se otvaraju hrvatske škole, 1861. se otvara prva hrvatska čitaonica u Mostaru. Utjecaj bosanskohercegovačkih franjevaca najviše se očitovao u njihovu jeziku i pravopisu što je bilo od iznimne važnosti za opći razvoj hrvatskoga jezika na tim prostorima. Tri se bitne odrednice jezika pisanih spomenika franjevačkih tekstova od sredine 19. stoljeća prepleću, u vremenu koje je neposredno prethodilo završetku standardizacijskoga procesa, u različitoj mjeri izražene kod pojedinoga autora: mjesni govor, općefranjevačka *koine* i ilirska inačica općehrvatskoga standardnog jezika. Najznamenitiji franjevci toga vremena su: Ivan Frano Jukić, Jako Baltić, Antun Knežević, Petar Bakula, Grgo Martić.

5.6. Jezik u Bosni i Hercegovini – danas

Supostojanje tri standardna jezika stvara i dovodi u pitanja poštivanje jezičnih prava svake zajednice i svakog pojedinca. Javlja se nezadovoljstvo. Problem nastaje između jezične stvarnosti i prakse u Bosni i Hercegovini i onoga što propisuju norme pojedinih jezika. Hrvatski, bosanski i srpski jezik smatraju se sastavnim dijelom bića bošnjačkoga, hrvatskoga i srpskoga naroda. Jedan od ozbiljnijih problema je u tome što bosanskohercegovački Hrvati i Srbi nemaju utjecaja na jezičnu politiku koja se u njihovo ime vodi u Hrvatskoj i Srbiji. Dakle, slobodno se može reći kako se provodi jezično nasilje nad stanovništvom Bosne i Hercegovine. Narod ni sam zapravo više ne zna što je točno, što je pogrešno. Politička nezainteresiranost bosanskohercegovačkih političara o pitanjima jezika, njihovo prihvatanje svega što se odlučuje u Hrvatskoj i Srbiji nije ni malo dobro za narod u Bosni i Hercegovini. Izravne štete zbog toga trpi bosanski jezik. Ne zna se tko je zapravo odgovoran za njegovu standardizaciju i sve se svodi na entuzijazam pojedinaca, bez društvene podrške, a pogotovo bez jezično – političkog plana. Jezik je jedan od instrumenata pogubne politike koja je svima nanijela štetu. Svaka je nacionalna zajednica u Bosni i Hercegovini opterećena osjećajem jezične ugroženosti. *Nema nikakve sumnje u to da su tu sva tri standardna jezika ravnopravna – u nefunkcioniranju!* (Palić, 2009: 119)

Lošoj situaciji u jezičnim pitanjima pridonijela je ne tako davna prošlost u kojoj je došlo do nacionalne raslojenosti. Sva tri jezika povezana su prema mnogim obilježjima.

5.7. Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini s obzirom na njegov zakonski i stvarni položaj u društvu

Hrvatski jezik, promatran u cjelokupnome mu tijeku i sveukupnu njegovu kompleksu, zbog povijesnih, socioloških, geografskih, demografskih, ekonomskih i inih razloga, ima osobit tijek i vrlo slojevitou strukturu. To se očituje sve od njegova ranog doba (vremena Bašćanske i Humačke ploče iz 12. stoljeća) kad se ostvaruje kao jezik pismenosti i književnog početništva, zatim pojave regionalnih književnosti kad se hrvatski jezik pokazuje u tri različita narječja, preko određene standardizacije hrvatskog jezika u 18. i 19. stoljeću u kojoj dominiraju novoštokavština i ikavsko – ijekavski izgovor jata, čime navlastito pridonose pisci franjevci Bosne Srebrene, a napose tom procesu normiranja hrvatskog jezika pridonosi preporodno –

ilirsko razdoblje obilježeno borbom nekoliko filoloških škola da bi na smjeni 19. i 20. stoljeća »pobijedili« hrvatski vukovci dominirajući desetljećima 20. stoljeća u vidu svojevrzne unitarizacije, izuzev onog vremena Nezavisne Države Hrvatske koje je u jeziku poznato po raznim pokušajima i eksperimentima u kojima je primjenjivana isključivost kao rješenje. I vrijeme druge Jugoslavije puno je unitarističko – represivnih mjera na provođenju jezične standardizacije, sve pod krinkom »jezične tolerancije«, a posebno u Bosni i Hercegovini gdje se trebao ustrojiti i usvojiti »jedinstveni bosanskohercegovački književnojezični izraz«. Ipak, unatoč svim tim zabranama, prijetnjama, kaznama i svakoj kušnji, hrvatski je jezik opstao kao samosvojan, normiran jezik u svom standardu. Danas je on i ustavno i zakonski ravnopravan s drugim jezicima u Bosni i Hercegovini. Bez obzira što su u neskladu njegova ustavnopravna rješenja i praktična ostvarenja, izdržat će on sve aktualne zamke, pritiske, nepravde i kušnje i ostati jedinstven jezik hrvatskoga naroda i u Bosni i Hercegovini, i u Republici Hrvatskoj, i u svijetu.

Istina hrvatski standardni jezik svoje bitne odrednice dobiva u preporodu, tj. polovicom 19. st. kad ilirci napuštaju kajkavsko narječje i definitivno uzimaju štokavštinu za temelj hrvatskoga standardnog jezika. Dakle, štokavsko narječje (novoštokavica) i ijekavski izgovor glasa *ě* predstavljaju općeprihvaćenu osnovicu hrvatskoga jezika. Nakon toga o nizu problema u postilirskom razdoblju, bolje reći u drugoj polovici 19. st., sukobljavaju se i međusobno polemiziraju različite filološke škole (zagrebačka, riječka i zadarska te hrvatski vukovci). Inače, to je i razdoblje preobrazbe feudalnog u novo građansko društvo, kada se postojeća etnička zajednica transformira na viši stupanj »odrastanjem naroda u naciju.« Stoga se poslužimo definicijom profesora Dalibora Brozovića, i u svjetskim razmjerima jednog od utemeljitelja lingvističke standardologije, koji pored ostalog uzima u obzir i povijesne i sociokulturne okolnosti u razvitku jezika:

Bitno je za definiciju standardnog jezika da je on autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan koji nastaje pošto se jedna etnička ili nacionalna formacija, uključivši se u internacionalnu civilizaciju,počinje u njoj služiti svojim idiomom, koji je dotad funkcionirao samo za potrebe etničke civilizacije.

Upravo pedesetih godina 19. st. hrvatski jezik biva učvršćen prvim normativima kao što su *Gramatika* Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića te *rječnicima* Ivana Mažuranića, Josipa Užarevića da bi nakon 1880. g. počeo stogodišnji rad na *Akademijinu Rječniku*. Na smjeni stoljeća javljaju se tri normativna djela: *Hrvatski pravopis* Ivana Broza, 1892., *Gramatika i stilistika hrvatskog ili srpskog književnog jezika* Tome Maretića, 1899. te Broz – Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika*, 1901. godine. Većina tih autora su i najistaknutiji hrvatski vukovci,

što jasno govori da je konac 19. i početak 20. st. u našem jezikoslovlju obilježen pobjedom vukovaca. Kako oni razmišljaju, najbolje govori njihov čelnik Tomo Maretić, koji zagovara »jedinstveni jezik jednog naroda dvojakog imena«.

Unatoč osudama i zabranama iz Karađorđeva 1971., proces snaženja hrvatskog književnog jezika bio je nezaustavljiv. I u Hrvatskoj, ali i u Bosni i Hercegovini, u kojoj je hrvatski narod i hrvatski jezik često bio omalovažavan, kažnjavan, zabranjivan i protjerivan. Ali hrvatski jezik bio je jači od svih tih prisila, pa se kao takav othrvao i preživio. Preživio je i nakon zabrane pravopisa *Londonca* iz 1971. a i nakon političko-administrativnih dekreta s vrha bosanskohercegovačke vlasti u vidu svojevrsnih simpozija i savjetovanja kakvi su održavani 1970. u Sarajevu pod nazivom *Simpozijum o jezičnoj toleranciji* te u Mostaru *Savjetovanje o realizaciji Zaključaka Simpozijuma o jezičnoj toleranciji i dokumentima društveno-političkih organizacija i Skupštine SRBiH o književnom jeziku i književnojezičnoj politici u BiH*, održano 1973. godine, kojim se trebalo provjeriti provedbu sarajevskog Simpozija i svih onih političkih odluka njime potaknutih, a usvojenih 1971. godine što su ugrađene i u tekst Ustava SRBiH, a našli su odraza i u drugim značajnim aktima, kao što su nastavni planovi i programi, »akcioni« programi SKBiH i SSRN BiH i sl.

Budući da je hrvatski jezik u svom standardnom vidu jedan jezik, ponovimo, »autonoman vid jezika, uvijek normiran i funkcionalno polivalentan «, i da je kroz sva vremena, i usuprot tuđinskim politikama, opstao i ostao potvrdom hrvatskog identiteta, nije se mogao zatrti ni u Bosni i Hercegovini gdje je hrvatski narod uvijek bio konstitutivan, a prema ustavu i ravnopravan s druga dva naroda. Osim toga neumjesno je i neprirodno, pokazalo se to puno puta u povijesti, političkim pritiscima i dekretima određivati jezik i volju naroda. O tome, u širem smislu, govori Radoslav Katičić, a što se može primijeniti kao pravilo i u ovoj situaciji: Nezahvalan je posao potirati jezičnu standardizaciju kad se jednom dogodi. Polomili su na tome zube. A što je hrvatski jezik izdržao to mučno navlačenje, dodatni je dokaz, kad bi još kakav bio potreban, da to jest standardni jezik, da je standardizacija doista dovršena. (...) Bilo je dosta jačih, i u Beču, i u Budimpešti, i u Beogradu [i u Sarajevu, op. Š. Musa], koji su, u interesu svojega lakšeg vladanja na što širem prostoru, htjeli kvačiti, pa ipak nitko od njih nije uspio zatrti vlastitost hrvatske jezične standardizacije. Baš odatle se vidi da ona doista sama u sebi sadrži svoja načela. Upravo su ta načela, a ne proglasi i propisi ovlaštenih pojedinaca i volja vlasti koja je stajala iza njih, njezin najviši autoritet. U Bosni i Hercegovini sudbina hrvatskog jezika, iako je nekako pravno riješena, u praktičnom provođenju jezične ravnopravnosti ima značajnih problema. Povijest hrvatskog jezika opredmećena književnim i drugim djelima, navlastito jezikoslovnim prinosima, kroz sve faze u razvoju hrvatskog jezika,

govori o višestoljetnom kontinuitetu i jedinstvenu lingvističkom kompleksu uza sve raznorodnosti njihovih dijalektoloških sastavnica. A kakav je aktualni poslijedejtonski ustavnopravni položaj hrvatskog jezika i kakva su uopće ustavnopravna rješenja jezične politike u Bosni i Hercegovini, trebalo bi raščlaniti ovom prigodom. Aktualni *Ustav Bosne i Hercegovine* ništa ne govori o službenim jezicima, već to pitanje prepušta entitetskim ustavima. Ustav Federacije Bosne i Hercegovine riješio je pitanje jezika Bosne i Hercegovine člankom 6. koji glasi: Službeni jezici Federacije BiH su hrvatski jezik i bosanski jezik. Službeno pismo je latinica. Ostali jezici se mogu koristiti kao sredstva komunikacije i nastave. Ipak, bez obzira i na najnovije primjedbe o uporabi hrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini, dakle »službenoj uporabi hrvatskog jezika izvan Republike Hrvatske«, kao i tendencije iz unitarističkih krugova vezane za to, one se pokazuju posve neopravdanima, jer: Postoji dakle samo jedan hrvatski jezik i ne može biti jedan za Hrvate u Republici Hrvatskoj i drugi za Hrvate u Bosni i Hercegovini. Nisu neprihvatljivi samo pokušaji da se bošnjački jezik nametne bosanskohercegovačkim Hrvatima, bezuvjetno su neprihvatljive i eventualne tendencije da se ostvari nekakav autonomni bosanskohercegovački hrvatski standardni jezik. Premda vjerujemo u pravno – formalna rješenja (ustav i zakon), kao i navedene znanstvene sudove, neke, s oprezom rečeno, čudnovate ideje što dolaze iz određenih krugova moći s pravom izazivaju nedoumicu, da ne kažem strah i zabrinutost. Ovom prigodom može se nabrojiti nekoliko takvih drastičnih primjera:

- propisivanje Hrvatima kako će prevoditi
- nepostojanje katedre za hrvatski jezik, izuzev na Sveučilištu u Mostaru
- zakonska zabrana uporabe naziva »županija« kao hrvatskog naziva za »kanton« (odluka Ustavnog suda Federacije Bosne i Hercegovine)
- zakonska zabrana naziva Herceg – Bosna za županiju (odluku donosi međunarodna zajednica)
- ukidanje pridjeva *hrvatski* iz naziva radijskih i televizijskih postaja, škola i drugih institucija koje se financiraju s proračuna (odluku donosi međunarodna zajednica.)
- nezgrapnan, nakaradan i neispravan hrvatski jezik u svim službenim novinama i službenim glasilima
- neispravna i nedovoljna uporaba hrvatskog jezika u javnim audiovizualnim sredstvima priopćavanja (naročito Federalna televizija i federalni i državni radio).

O nacionalnoj zastupljenosti hrvatskih kadrova u pobrojanim institucijama, kao i o načinu njihova biranja, nije potrebno govoriti. Svi ti spomenuti problemi nisu i jedini, ali zorno pokazuju položaj hrvatskog jezika u Bosni i Hercegovini, a samim tim i položaj hrvatskog naroda. Zabrana hrvatskog znakovlja, zabrana ili zaobilaženje pridjeva *hrvatski* ispred svega i svačega, pa čak i jezika, svekoliko zabranjivanje i ograničavanje ustavno zajamčena prava na izražavanje nacionalnog identiteta, sumnjam da će pridonijeti stabilizaciji političkih prilika u BiH. Naprotiv, ne znam po koji put u povijesti, i u bilo kojem dijelu svijeta, kao i bilo kojem narodu, to će samo biti izvor stalne napetosti i nezadovoljstva. Nažalost, povijest nije uvijek učiteljica života, pa se stoga i ponavlja. Nas čeka posao dosljedne provedbe oživotvorenja ustavne činjenice da je hrvatski jezik službeni jezik i u Federaciji BiH i u cijeloj Bosni i Hercegovini, što treba onima, u medijima, u administraciji, politici, kulturi i nastavi i običnoj svakidašnjici. Bosna i Hercegovina kao višenacionalna zajednica triju konstitutivnih naroda i triju ravnopravnih jezika mora i u zakonskoj regulativi i u jezičnoj teoriji i praksi, na svim razinama, čuvati sve nacionalne i duhovne tečevine braneći se dosljedno od svih unitarističkih tendencija zbog kojih bi sve strane, pa i država, bile na gubitku.

5.8. Udžbenici hrvatskog jezika za osnovnu i srednju školu

U sadržajnom i metodičkom smislu ravnaju se čitanke u Bosni i Hercegovini prema onima iz Hrvatske. Iz istih su preuzeti uglavnom svi hrvatski i svjetski pisci i djela, pa osobitost ovih čitanke u Bosni i Hercegovini predstavljaju bosanskohercegovački književnici. Za hrvatske čitanke iz Bosni i Hercegovini primarni su hrvatski pisci i djela iz Bosni i Hercegovini, koji se uglavnom ne spominju u čitankama i povijestima književnosti iz Hrvatske. Uz sadržaje iz hrvatske književnosti koji čine glavninu udžbenika, te gradiva iz stranih književnosti što predstavljaju općeprihvaćene književne vrijednosti, u čitankama za osnovnu školu od 1. do 4. razreda uvršten asu i djela odabranih pisaca bošnjačke i srpske književnosti. Hrvatski su udžbenici pisani prema normama hrvatskog jezika u njegovu standardnom obliku i prema hrvatskim planovima i programima osnovnog i srednjeg školstva u Bosni i Hercegovini.

5.8.1. Udžbenici hrvatskog jezika za osnovnu školu

A. G. Šabić, M. Musa i suradnici, *Vježbenica uz hrvatsku početnicu*, vježbe za učenje čitanja i pisanja u 1. razredu osnovne škole, Školska knjiga / školska naklada, zagreb – Mostar, 2003.

Lučić, Zidar – Bogadi, krešić, *Hrvatski jezik 2*, udžbenik za drugi razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

M. Lončarić, A. V., Bikić, M. Musa, *Moj hrvatski 3*, udžbenik za treći razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

Z. Dilić, M. Musa, *Moj hrvatski 4*, udžbenik za četvrti razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

S. Težak, L. Kanajet, M. Musa, *Moj hrvatski 5*, udžbenik za peti razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

S. Težak, Z. Klinžić, M. Musa, *Moj hrvatski 7*, udžbenik za sedmi razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

Težak, Klinžić, Bacan, Krešić, *Hrvatski jezik 8*, udžbenik za osmi razred osnovne škole, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar, 2004.

(Uz svaki udžbenik ide i radna bilježnica istog autora i istog izdanja.)

5.8.2. Udžbenici hrvatskog jezika za srednju školu / gimnaziju

Josip Silić, *Hrvatski 1*, udžbenik za 1. razred gimnazije, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar

Josip Silić, *Morfologija hrvatskoga jezika*, udžbenik za 2. razred gimnazije, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar

Ivo Pranjković, *Hrvatski jezik 3*, udžbenik za 3. razred gimnazije, Školska knjiga / Školska naklada, Zagreb – Mostar

Marko Samardžija, *Hrvatski jezik 4*, udžbenik za 4. razred gimnazije, Školska knjiga / školska naklada, Zagreb – Mostar

(Uz svaki udžbenik ide radna bilježnica.)

Hrvatski udžbenici u Bosni i Hercegovini su nacionalno prepoznatljivi, multikulturalno obilježeni i europski standardizirani. Udžbenički projekt je najznačajniji pothvat u

bosanskohercegovačkom školstvu, posebno zbog demokratizacije odnosa i nacionalne emancipacije Hrvata u tom kontekstu.

6. BOŠNJAČKI / BOSANSKI JEZIK

Mišljenje bošnjačkih lingvista je podijeljeno: aktivni sudionici u oblikovanju bosanskog standarda smatraju da bosanski jezik postoji stoljećima u nizu zapisanih djela, no zbog povijesno – političkih okolnosti nije standardiziran kao poseban jezik sve do novijega doba – što ne umanjuje činjenicu njegova postojanja, nego samo pokazuje kašnjenje u preskripciji fizionomije službenoga jezika u praksi. Dio lingvista smatra da hrvatsko – srpski dogovor u Beču 1850. ne znači ništa za Bošnjake jer tamo nije bio prisutan nijedan bošnjački kulturni radnik. Zbog povijesnih referencija na bosanski jezik, jedan dio lingvista smatra da su hrvatski i srpski zapravo izvedeni jezici iz bosanskog koji je iz te vizure dijalekatska osnovica za oba jezika, pa je štokavsko narječje esencijalno etnički bosansko. Veći dio bošnjačkih lingvista smatra da su hrvatski, srpski i bosanski zapravo jedan standardni jezik koji je prije zvao srpsko – hrvatski, a da je prirodno taj jezik, uz manje promjene unijela svaka nacionalna zajednica u BiH, trebao biti jednim službenim jezikom u Bosni i Hercegovini. Manji dio bošnjačkih lingvista smatra da bosanski jezik tek treba oblikovati i to na tradicijama potiskivane bosansko – muslimanske pismenosti i književnosti, prvenstveno usmene i one nastale do 19. stoljeća.

6.1. Bosanski – mješavina hrvatskog i srpskog?

Još se 1974. godine javila posebna varijanta južnoslavenskog jezika u Bosni i Hercegovini. Taj izraz je predstavljao normu jedinstvenog srpsko – hrvatskog jezika. Karakteriziran je kao zapadni (tj. hrvatski) prema fonološkim obilježjima, ali bliži istočnoj varijanti (tj. srpskoj) prema morfologiji i rječniku. Jezgra rječnika bosanskoga jezika slavenskog je podrijetla i nalazi se i u hrvatskom i u srpskom. U jeziku korištenom u referatima sa znanstvenog skupa o bosanskom jeziku u Bihaću 1998. godine bilo je mnogo dvostrukosti koje su tradicionalno smatrane *kroatizmima* ili *srbizmima*. Neki su od hrvatskih oblika točno, slavenski, klasificirati, dok su srpski oblici *tačno*, *slovenski* i *klasifikovati*. Neki su od tih sinonimnih oblika u uporabi u Bosni i Hercegovini. Prvi rječnik i pravopis bosanskog jezika nisu

dosljedni u bilježenju dvostrukosti. Halilović daje u pravopisu i hrvatske i srpske nazive mjeseci u godini, dok Isaković navodi samo hrvatske oblike. U nekim prilikama Halilović sugerira prihvatanje srpskog upućivanjem na hrvatsku varijantu, primjerice uz riječi vlak i točka (hrvatske), uz koje čitatelja upućuje na oblike koje preferira, voz i točka (srpske). Pri dodavanju jedinstvenog bosanskog oblika, često je to turska ili arapska posuđenica, primjerice selamiti (u hrvatskom pozdravljati).

Stav je da se jezik Bošnjaka treba zvati bošnjačkim, a ne bosanskim jezikom jer drugi naziv pokazuje političke pretenzije i ne odgovara činjenici da se jezik zove po narodu, a ne po zemlji.

6.2. Odnos hrvatskoga i bošnjačkoga (bosanskoga) jezika

Svaki narod ima pravo na vlastiti jezik, ako hoće svoj jezik, bez obzira na sve druge okolnosti. Svoj jezik svaki narod može zvati kako hoće. Hrvati u Bosni i Hercegovini imaju pravo ne prihvaćati naziv bosanski jezik za svoj hrvatski jezik. Važno je biti strpljiv i čekati te ne popuštati pretenzijama na koje smo ponekad prisiljeni. Pitanje nacionalnoga jezika jedno je od najvažnijih pitanja. Naše je da branimo svoje. U toj obrani imamo dva prava: braniti istinu i braniti svoj jezik. Hrvati su u Bosni i Hercegovini starosjedioci jednako kao i preci današnjih Bošnjaka. Iako su hrvatski i bošnjački govori gotovo isti, Bošnjaci nisu dužni uzeti hrvatski jezik kao svoj standardni jezik. Hrvatski jezik već postoji , on je standardni jezik za sve Hrvate i bosanskohercegovački dio hrvatskoga naroda. Postoji samo jedan hrvatski jezik i ne može biti jedan za Hrvate u Republici Hrvatskoj i drugi za Hrvate u Bosni i Hercegovini. Nisu neprihvatljivi samo pokušaji da se bošnjački jezik nametne bosanskohercegovačkim Hrvatima, bezuvjetno su neprihvatljive i eventualne tendencije da se ostvari nekakav posebni bosanskohercegovački hrvatski standardni jezik. Važno je držati se sljedećih pravila:

1. Nema popuštanja i polovičnih kompromisa. Kompromisi nikada nisu olakšanje nego samo poticaj za nove zahtjeve.
2. Svaki pokušaj majorizacije treba ne samo odbiti nego i objaviti. Tu stručnjaci i mediji u Hrvatskoj ne smiju glumiti da ih s eto ne tiče jer se zbiva u drugoj državi.
3. Bošnjacima i Srbima na područjima hrvatske većine treba dati i osigurati sva jezična prava, davati tomu publicitet i tražiti recipročnost za područja gdje su Hrvati u manjini.

4. Međunarodne snage nama nisu naklonjene. Njima ne treba davati jeftine argumente protiv nas, ali treba ih na gospodski način istjerivati na čistinu. Ako ih prisilimo da se izjasne, to će nam najčešće koristiti. Tu je također potreban odlučnost iz Hrvatske.
5. Naši zahtjevi ne trebaju biti žalopojke, ali ni agresivni. U tome dosad nismo bili najuspješniji u traženju jedne optimalne sredine između tih dviju krajnosti. To doduše nije lako, ali je neophodno.
6. Hrvatska strana mora energično pokazivati inicijative da se zajednički s partnerima iz drugih dvaju naroda iznađu tehnička rješenja kako da se praktički provodi i osigurava ravnopravnost. Apstraktni načelni zahtjevi nikoga ne impresioniraju i uvijek daju jačima mogućnost da te zahtjeve proglase nerealnim i da se ogluše.
7. U svim slučajevima izbora između onoga što je hrvatskom srcu drago i onoga što omogućuje praktičnu realizaciju treba izabrati to drugo. Srcu se može dati na volju tek kada je sve gotovo.
8. Treba naše bošnjačke zemljake i susjede s vremena na vrijeme diskretno podsjećati da republika Hrvatska ne može biti zadovoljna ako su Hrvati u Bosni i Hercegovini nezadovoljni. Jer za budućnost naši bošnjački prijatelji moraju biti svjesni da Republika Hrvatska može kako – tako i bez Bosne i Hercegovine, a Bosna i Hercegovina ne može nikako bez Republike Hrvatske.

Činjenica je, što je često s pravom isticao Alija Isaković: *"Bosanski jezik se utoliko razlikuje od srpskog i hrvatskog bar onoliko koliko se međusobno razlikuju ta dva jezika."*

Nazivan je pod zajedničkim imenom svakako od srpskohrvatski, hrvatskosrpski, s crticom između, srpski ili hrvatski, hrvatski ili srpski, hrvatsko odnosno srpski, srpski, hrvatski, bosanski i dr.

Gotovo stoljeće i pol je proteklo, a da se nije postigla stabilnost u jednom imenu.

6.3. Neke razlike između bosanskog i hrvatskog jezika

U bosankom jeziku sintagme se ne rastavljaju drugim riječima. (Sintagme su izrazi koji se sastoje od dvije ili više riječi.)

Na primjer:

Hrvatski: "Ministar je vanjskih poslova oputovao u službenu posjetu."

Bosanski: "Ministar vanjskih poslova oputovao je u službenu posjetu."

U bosanskom jeziku godine se pišu s točkom jer je to redni broj.

Na primjer: 25.02.2002. (izgovara se: dvadesetpeti drugi dvije hiljade druge)

Kad se navodi datum, i dan i mjesec su u istom padežu.

Na primjer:

Pogrešno: "Predstavnik je došao prvi januara ove godine."

(prvi = nominativ, januara = genitiv)

Ispravno: "Predstavnik je došao prvog januara ove godine."

(prvi = nominativ, januar = nominativ)

U bosankom jeziku glagoli ne završavaju na slovo „t“ :

Pogrešno: "Dobit će poklon."

Ispravno: "Dobiće poklon."

Riječ „što“ u bosanskom jeziku se drugačije upotrebljava, nego u hrvatskom:

Hrvatski: "Za što si mijenjao knjigu ?"

Bosanski: "Za šta si mijenjao knjigu ?"

U nekim slučajevima upotreba je ista:

Hrvatski : "Sve što si napisao."

Bosanski : "Sve što si napisao."

Hrvatski: oprost

Bosanski: izvini

Tu dolazi do iskrivljavanja pri govoru:

Pogrešno: "On se izvinuo."

Ispravno: "On se izvinio."

U hrvatskom se ne kaže izvini, jer im je to sinonim za izvinuti (u zrak), oni kažu: oprosti.

Neke bosanske i hrvatske riječi iz informatike:

računar - računalo

kompjuter - kompjutor

tastatura - tipkovnica

sedmica - tjedan

šampač - tiskač

funkcioner - dužnosnik

šampa - tisak

tačka - točka

bajrak - barjak

ustrajna - opstojna

porijeklo - podrijetlo

upotreba - uporaba

efektivan - učinkovit

faktor - čimbenik

zloupotreba – zloraba

6.4. Riječi koje koriste Hrvati u Bosni i Hercegovini

adet - navika, običaj

amanet - zavjet, svetinja; predmet, preporuka koja se daje na čuvanje, na povjerenje

ašikovanje - voditi ljubavni razgovor, udvaranje

at - konj plemenite pasmine

bantovati - dosadivati, smetati, uznemiravati

begenisati - dopasti se, svidjeti se, zapaziti

benā - (pridj.) luda, budala

benast - luckast

bendati - priznavati, pridavati važnost

bitanga - skitnica, neradnik, nevaljalac

božjak - jadnik, siromah; prosjak

buča - vesta

dernek - vašar, sajam, narodni zbor; svadba, veselje

doli – dolje

drum – cesta

džilo - prsluk

firanga - zavjesa

god - dan u godini u koji se spominje, slavi nešto, godišnjica, godišnji praznik, blagdan; znak godišnjeg rasta debla, drveta u šumi.

gori – gore

hazna - blagajna, riznica; blago, izvor vode

izun - dozvola, dopuštanje, privola, pristanak

ja – da

junost - mladost

kereveka, kerefeka - krivina, izmotavanje

merak - naslada, uživanje, ugodno osjećanje, ugodno raspoloženje; strast, uživanje, želja, volja za nečim; melanholija kao posljedica neke pretjerane žudnje, strasti ili čežnje za nečim

mula - učen čovjek, teolog; kadija u većim gradovima

nana – mama

nalet – prokletnik

obataliti - pokvariti

provikati - početi vikati; vrijeme kad čeljade dozrijeva

razmititi – razmaziti

respekt (lat. respectus) obzir, poštovanje, ugled, uvažavanje, poslušnost, iz poštovanja

sestrić – bratić s majčine strane (tetkin sin)

sevap – milosrđe

stoličarka - sjedalica

šuša - ovca, koza ili krava bez rogova; (fig.) niko i ništa.

tašna, taška – torba

uriktati - udesiti, namjestiti.

vabrika - (u knjiž. jez.) **fabrika** – tvornica

vakultet – fakultet

vas - sav

vrišak - (u knjiž. jez.) **frišak** - svjež.

7. EMANCIPACIJA SVIH JEZIKA U BOSNI I HERCEGOVINI

Nezaustavljiv je proces ponovne emancipacije kako bosanskog tako i hrvatskog jezika. Danas ne mogu Bošnjaci negirati bosanske Hrvate i Srbe, niti to pokušavaju, niti mogu Srbi zato što su najbrojniji južni slaveni sve slične jezike podvesti pod jedan, srpski. Kotač povijesti se ne može vratiti nazad. Činjenica je kako se pod plastom srpskohrvatskog jezika nastojalo, kroz sustav školovanja i informiranja, potisnuti sve što nije srpsko ili u krajnjoj liniji podvesti pod srpsko. Koliko smo tek sinonima imali i dan danas ih sve razumijemo.

8. ZAKLJUČAK

Svaka nacionalna zajednica u Bosni i Hercegovini u većoj je ili manjoj mjeri opterećena osjećajem jezične, a jednako tako i svake druge vrste ugroženosti od drugih. Taj je osjećaj posljedica pogubne politike koja je nanijela ogromne štete svima u Bosni i Hercegovini. Jezik je samo jedna od instrumenata te politike. Dok se god bude manipuliralo jezikom, neće biti uvjeta za rješavanje funkcionalnosti i ravnopravnosti triju standardnih jezika. Uvažavanjem jezične realnosti potvrdit će se zbližavanje jezika i toleranciju po kojoj je ova zemlja oduvijek bila poznata. Kulturološko i jezično obogaćivanje jača identitet jezika i obeshrabruje zagovornike politike razdvajanja. Izgledi kako će u skorijoj budućnosti doći do zbližavanja nisu pretjerano veliki, no tomu se ipak treba nadati.

9. LITERATURA I IZVORI

9.1. Literatura

1. Badurina, Lada, Ivo Pranjković i Josip Silić, *Ije/e /je/i, Jezični varijeteti i nacionalni identiteti*, prilozi proučavanju standardnih jezika utemeljenih na štokavštini, Disput, Zagreb, 2009.
2. Brozović, Dalibor, *Povijest hrvatskoga književnog i standardnoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 2008.
3. Greenberg, D. Robert, *Jezik i identitet na balkanu*, Srednja Europa, Zagreb, 2005.
4. Rehder, Peter, *Uvod u slavenske jezike (s uvodom u balkanistiku)*, preveo prof. dr. sc. Ivan Jurčević, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Osijek, 2011.
5. Samardžija, Marko, *Iz triju stoljeća hrvatskoga standardnog jezika*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2004.

9.2. Izvori

1. Babić, Stjepan, *Hrvatski jezik – poseban slavenski jezik*, Jezik, 43, broj 5, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1996.
2. Babić, Stjepan, *Hrvatski književni jezik u Bosni i Hercegovini*, Jezik, 45, broj 1., Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1997.
3. Brozović, Dalibor, *Odnos hrvatskoga i bosanskoga odnosno bošnjačkoga jezika*, Jezik, 47, broj 1, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1999.
4. Kovačec, August, *Hrvatski jezik i Europa*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
5. Musa, Šimun, *Hrvatski jezik u Bosni i Hercegovini s obzirom na njegov zakonski i stvarni položaj u društvu*, Filologija 48, Zagreb, 2007.

